

А. Є. Кернична,
аспірант Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

УДК 378.1:353.1:502.3

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК КОМПОНЕНТ КОМПЛЕКСНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

Розкрито поняття екологічної освіти, розглянуто зарубіжний досвід у процесі підвищення якості професійної екологічної освіти. Визначено основні недоліки існуючої системи підготовки кадрів державного управління в екологічній сфері. Запропоновано основні напрями підвищення якості екологічної освіти посадовців державного управління.

Ключові слова: екологічна освіта, державне управління, державні службовці, екологічна підготовка.

У сучасному складному, різноманітному, динамічному, повному суперечливих тенденцій світі проблеми навколишнього середовища (екологічні проблеми) набули глобального масштабу. Вони зачіпають самі основи цивілізації та значною мірою визначають можливості виживання людства. Екологічна ситуація набула такої гостроти, що виникла необхідність у якнайшвидших діях по збереженню життя на Землі. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства все більше і більше уваги приділяється екологічному аспекту суспільного життя, і ці проблеми мають не тільки національний, але й глобальний характер, визнаються пріоритетними.

У такій ситуації роль держави та державного управління в екологічній сфері стає визначальною. Тільки застосування комплексного механізму в реалізації екологічної політики забезпечить позитивний результат у вирішенні вищезазначених проблем. Також очевидним є те, що одним з найважливіших елементів такого механізму є такий метод управління природоохоронною діяльністю, як екологічна освіта.

У зв'язку з цим, активно розвиваються як формальна екологічна освіта, так і неформальна.

Звичайно, у вирішенні вищезазначених проблем ключову роль відіграє державна система екологічного управління, зокрема органи державного управління в екологічній сфері. Для ефективного екологічного управління визначальним фактором є рівень професіоналізму та екологічної підготовки кадрів, які займають відповідні посади. У процесі вирішення цього завдання важко переоцінити значення екологічної освіти.

В останнє десятиліття у системі екологічних наук з'явилися нові наукові і навчальні дисципліни: екологія міст, екологія особистості, екологія дитини та ін. Заявила про себе й одна з важливих складових системи екологічних дисциплін — соціальна екологія. З огляду на це, є необхідність розгляду передумов та перспектив розвитку екологічної освіти загалом як основи сталого розвитку суспільства, перспектив підготовки фахівців з державного управління в екологічній сфері в контексті безперервної освіти.

Дослідженню проблем екологічної освіти присвятили свої праці такі вчені, як Н. Л. Авраменко [1], О. Е. Кукушкіна [2], О. О. Мінаєв [3]; еколого-економічні проблеми розвитку виробничих сил розглянуто у роботах І. К. Бистрякова [4]; В. А. Грачов, Л. В. Єгорова [5], Є. П. Желібо, Н. Л. Авраменко [6] розглянули можливі шляхи підвищення екологічної культури населення як складової стійкого розвитку держави. Проте проблеми формування пріоритетів розвитку підготовки держслужбовців у екологічній сфері досліджені недостатньо та потребують подальшого розвитку.

Метою статті є дослідження пріоритетних напрямів розвитку, а також обґрунтування необхідності екологічної освіти в Україні як важливого засобу сприяння сталому розвитку суспільства, визначення принципів та вимог до екологічної освіти.

Історично так склалося, що, переслідуючи певну мету — видобуток ресурсів, виробництво різних матеріалів, доріг та ін., люди ставили на чільне місце тільки матеріальну вигоду. Вони не замислювалися про екологічні наслідки та побічні впливи на навколишнє середовище. І поки суспільство і масштаби виробництва були невеликими в порівнянні з розмірами Землі, екологічні наслідки сприймалися як допустимий компроміс. Однак в міру розвитку цивілізації безперервно збільшувалася кількість локальних і регіональних екологічних криз, і вже, починаючи з ХХ ст. по теперішній час, відбуваються суттєві зміни навколишнього середовища на планетарному рівні, які наростають із значною швидкістю. Глобальний характер сучасної екологічної кризи обумовлений ще тим, що господарська діяльність виходить за межі стійкості головної екосистеми Землі — біосфери, руйнування якої зробить неможливим існування людства загалом [7].

Екологічна освіта — безперервний процес навчання, виховання і розвитку, спрямований на формування загальної екологічної культури, екологічної відповідальності кожної людини [8].

Екологічну освіту ЮНЕСКО розглядає в рамках окремої програми як самостійну ланку. Відповідно до цього кожна держава розробляє свою національну програму екологічної освіти, яка попри загальнонаукові підходи ґрунтується ще й на традиціях окремих народів, передусім, у гуманітарній сфері. У багатьох країнах питання щодо місця й правомірності екологічної освіти й виховання в загальній системі освіти зі сфери довготривалих дискусій успішно змістилося у площину практичної реалізації. Прикладом можуть стати такі країни, як Німеччина, Фінляндія, Ізраїль, Японія, Канада та ін.

Підвищення екологічної освіченості населення в більшості країн здійснюється в системі формальної й неформальної освіти. До першої належать усі види освітніх закладів (школи, коледжі, університети), включаючи курси підвищення кваліфікації. До другої — установи, що забезпечують екологічну підготовку на громадських засадах (громадські рухи, фонди, музеї тощо), а також засоби масової інформації. Особливою категорією є спеціальні форми екологічної освіти для працівників охоронних територій (курси, освітні центри).

Спостерігається чітка тенденція, характерна для зарубіжних країн, — розглядати сучасний критичний стан навколишнього природного середовища як наслідок недостатнього розуміння закономірностей взаємозв'язку людини з довкіллям, що впливає із недоліків системи освіти. У Нідерландах учителі шкільної освіти мають змогу поліпшити свої екологічні знання в спеціальному таборі, який щорічно організує Нідерландське Королівське товариство природничої історії. Основна мета цього табору — розширити біологічні знання його учасників і встановити тісний контакт між біологами і вчителями [9, с. 82].

Згідно з “Концепцією екологічної освіти в Україні” складовими компонентами екологічної освіти є екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика [10]. Кожному компоненту відповідає певний рівень екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх

глибокого усвідомлення і практичної реалізації на всіх рівнях управління, особливо вищих.

Однак фахова екологічна освіта сконцентрована навколо класичної екології і проблем природокористування; поза увагою практично залишився концентр сучасної екології — людина і відповідний комплекс наук і спеціальностей, урбоекологія, культурна екологія, соціальна екологія, екологічна культура та ін. До цих пір зберігається переважно орієнтація на підготовку фахівців з біоекології, а в сфері економіки — прикладної екології. В обох випадках домінує ресурсний підхід, утилітарно — споживацьке ставлення до довкілля, сформоване в умовах екстенсивної економіки. Зрозуміло, що набуття спеціалістами вимог сучасної екологічної культури є більш ніж проблематичним, що переконливо, на жаль, засвідчують їхні подальші діяння в ранзі керівників, депутатів, політиків тощо [11, с. 507–508].

Згідно із Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища” екологічні знання є обов’язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов’язана з використанням природних ресурсів та має вплив на стан навколишнього природного середовища [12].

При вирішенні органами державного управління важливих екологічних проблем в екологічній сфері особливої небезпеки має розрив між екологічними знаннями та здатністю керівників приймати управлінські рішення, без усвідомлення екологічних наслідків господарської діяльності в конкретній місцевості, регіоні, країні, світі. Тому безперервна екологічна підготовка спеціалістів управлінського апарату відіграє значну роль.

При формуванні навчальних програм з підготовки державних службовців необхідно враховувати, що державне управління займає чільне місце у регулюванні всіх суспільних процесів. Тут особливого значення набуває формування професійних компетенцій щодо:

- трактування й застосування державних та регіональних нормативно-правових актів з професійної діяльності, розробки проектів регіональних нормативно-правових актів щодо неї;

- створення системи цінностей та етичних імперативів державних службовців; правового забезпечення державної служби та органів місцевого самоврядування;

- організаційно-правових основ протидії корупції;

- формування лідерських і комунікативних якостей державних службовців та ін. [13].

Для безперервної та якісної підготовки державних службовців в екологічній сфері необхідною є та умова, щоб освітній процес здійснювався на основі застосування нових форм навчання: коучінгу, case-study (пропонування розгляду ділових ситуацій під час викладання курсів управлінського блоку), проведення тренінгів за умови збереження в основі державних стандартів освіти значної ваги самостійних видів роботи під час навчання. Усе це можливо за умови використання сучасних досягнень інформатизації, електронних підручників, віртуальних бібліотек [13].

Основними принципами екологічної освіти повинні стати:

- *Принцип екологізації.* Цей принцип розглядає кожен об’єкт з точки зору взаємозв’язку і взаємовпливу. Екологізація освіти — це складний багатогранний процес, спрямований на відображення в меті, змісті, методах, засобах і формах екологічних проблем сучасності ідей і понять сталого розвитку.

- *Культурологічний принцип.* Сучасна екологія не може розглядатися у відриві від того соціокультурного фону, на якому вона розвивається. Саме тому останнім часом на перший план виходить культурна складова змісту освіти, відповідно до якої при відборі знань слід виходити із значення у формуванні

загальної культури підрастаючого покоління, формування гармонійного ставлення до природи, суспільства, самого себе і свідомості відповідальності перед суспільством.

— *Принцип безперервності і наступності.* Цей принцип означає, що екологічна освіта повинна пронизувати всі ланки системи безперервної освіти, забезпечити внутрішню наступність і логічну послідовність навчального матеріалу на всіх ступенях навчання.

— *Принцип інтегративності є одним з провідних принципів екологічної освіти.* Комплексний підхід до проблем екології виводить її за рамки науки про живу природу. Незважаючи на це, більшість авторів досі продовжує розглядати екологію тільки як наукову біологічну основу охорони природи. Багато в чому це обумовлено тим, що до недавнього часу екологія в силу ряду історичних причин розвивалася лише в рамках таких наук, як біологія і географія, де об'єктом її вивчення були зв'язки між природними системами. Таке уявлення не задовольняє всіх потреб сучасного суспільства, тому необхідний міждисциплінарний підхід, сприяючий подоланню роз'єднаності навчальних предметів і формуванню більш чіткого уявлення про екологічну реальність.

— *Принцип взаємозв'язку глобального, регіонального і локального рівнів розуміння екологічних проблем.* Реалізація цього принципу буде сприяти більш широкому розумінню екологічних проблем і процесів, а також дозволить екстраполювати це розуміння на місцеві умови і природоохоронну діяльність у різних регіонах.

— *Принцип практичної спрямованості.* У відповідності з цим принципом в основу безперервної екологічної освіти повинні бути закладені такі види діяльності, як експериментальні дослідження, моделювання екологічних процесів, а також організація практичної діяльності із захисту, охорони і відновлення навколишнього середовища разом із словесними методами навчання. Значимість цього принципу в навчальному процесі неопіненна [14].

Результатом екологічної підготовки державних службовців повинні стати такі пріоритети і функції у їх подальшій діяльності [15]:

- 1) комплексне управління в галузі охорони НПС, проведення відкритої науково-технічної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;
- 2) координація діяльності всіх структурних ланок, установ і організацій у галузі охорони довкілля і природних ресурсів;
- 3) оцінка і прогнозування антропогенного впливу на довкілля, а також стан і використання природних ресурсів;
- 4) формування нормативно-методичної бази у галузі охорони НПС, регулювання природокористування, забезпечення екобезпеки;
- 5) організація єдиної державної системи екологічного моніторингу;
- 6) організація і проведення державної екологічної експертизи;
- 7) організація і здійснення державного контролю у галузі охорони навколишнього середовища і використання природних ресурсів, а також дотримання норм екобезпеки;
- 8) забезпечення населення екологічною інформацією;
- 9) розвиток і ефективне використання матеріально-технічної бази екологічного забезпечення територіальних органів і підвідомчих організацій.

На нашу думку, для досягнення вищевказаних результатів необхідним є введення в органах державного управління додаткової (професійної) екологічної підготовки, яка повинна базуватися на таких засадах:

— Керівники та спеціалісти підприємств, установ і організацій, посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, службові обов'язки яких пов'язані з діяльністю, що має шкідливий вплив на навколишнє природне середовище та здоров'я людини, а також інші категорії фахівців відповідно зобов'язані проходити не рідше одного разу в 5 років професійну (додаткову)

екологічну підготовку, яка враховується при призначенні на посаду, атестації та переатестації.

— Додаткова (професійна) екологічна підготовка вищезазначених осіб здійснюється в регіональних навчальних центрах додаткової освіти населення за спеціальними програмами освіти в галузі екології.

— Особи, які не пройшли необхідну підготовку, не повинні допускатися до виконання робіт, що потребують відповідних екологічних знань.

Зрозуміло, що проблеми екології сьогодні уже досягли таких масштабів, що нагальною стає потреба у підвищенні рівня професіоналізму спеціалістів цієї сфери, особливо у державному секторі, для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень у процесі розв'язання важливих еколого-економічних, суспільних завдань. І тільки удосконалення та безперервність екологічної освіти допоможе це забезпечити.

Державна політика в галузі екологічної освіти повинна базуватися на принципах розповсюдження системи екологічної освіти на всі верстви населення з урахуванням індивідуальних інтересів, стимулів та особливостей соціальних, територіальних груп і професійних категорій; комплексності екологічної освіти і виховання; неперервності процесу екологічного навчання в системі освіти, в тому числі підвищення кваліфікації та перепідготовки. Особлива увага повинна надаватися безперервній освіті та постійному підвищенню рівня професіоналізму посадовців, які уповноважені приймати важливі рішення в процесі розв'язання екологічних проблем.

Для досягнення цієї мети акцент повинен бути зосереджений на:

— формуванні знань, необхідних для розуміння процесів, що відбуваються в системі “людина—суспільство—техніка—природа”, сприяттві вирішенню локальних соціально-екологічних проблем;

— умінні аналізувати екологічні проблеми та прогнозувати наслідки діяльності людини в природі, здібностей самостійного і спільного прийняття та реалізації екологічно значимих рішень.

Необхідно приділяти основну увагу ефективності формування та управління реалізацією екологічної політики в галузях діяльності службовців. Основна увага в цих проектах повинна приділятися побудові ефективної системи післявузівської екологічної освіти.

Проекти екологічної освіти для виборних органів влади. У цих проектах основну увагу потрібно приділити екологічним аспектам законодавчої та нормотворчої діяльності з метою забезпечення екологічної безпеки країни, тобто, перш за все, з метою дотримання пріоритету екологічних, економічних і соціальних потреб майбутніх поколінь перед нинішнім.

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектності проблеми. Предметом подальшого вивчення могли б стати питання формування моделей поширення та вдосконалення напрямів і принципів екологічної освіти, підготовки посадових осіб органів державного управління в екологічній сфері тощо.

Список використаних джерел

1. Авраменко, Н. Л. Екологія в системі освіти [Текст] / Н. Л. Авраменко // Збірник наукових праць науково-методичної конференції “Людина та навколишнє середовище — проблеми безперервної екологічної освіти у вузах”. — Одеса : Вид-во ОДАХ, 2000. — С. 113–115.
2. Кукушкіна, О. Е. Философско-социологическое обоснование неформального экологического образования / О. Е. Кукушкіна // Философия образования : Сборник материалов конференции. Серия “Symposium”, вып. 23. — СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. — С. 275–283 [Электронный ресурс]. — URL : http://anthropology.ru/ru/texts/kukushkina_oe/educphil_37.html.

3. Минаев, А. А. Экологическое образование как приоритет XXI века / А. А. Минаев [Электронный ресурс] Факультет геотехнологий и управления производством ДНТУ. — URL : <http://fgtu.donntu.edu.ua/fm/eco891/1.html>.
4. Быстряков, И. К. Эколого-экономические проблемы развития производственных сил: (теоретические и методические аспекты) [Текст] / И. К. Быстряков ; под ред. С. И. Дорогунцова. — К. : Международное финансовое агентство, 1997. — 255 с.
5. Грачев, В. А. Экологическая культура как важнейший элемент духовного возрождения [Текст] / В. А. Грачев, Л. В. Егорова // Материалы Международного экологического конгресса “Новое в экологии и безопасности жизнедеятельности” / под ред. Н. И. Иванова. — СПб. : Балт. гос. тех. ун-т, 2000. — Т. 1. — С. 428–431.
6. Желібо, Є. П. Підвищення екологічної культури населення як складової стійкого розвитку держави [Текст] / Є. П. Желібо, Н. Л. Авраменко // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції “Наука і освіта — 2002”. — Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2002. — Том 2. — С. 19–20.
7. Образование взрослых как феномен культуры, социальный институт и образовательная метасистема [Текст] : [монограф.] / под. ред. В. В. Горшковой. — СПб. : ГНУ ИОВ РАО, 2008. — 200 с.
8. Глобалистика: энциклопедия [Текст] / гл. ред. И. И. Мазур., А. Н. Чумаков ; Центр научных и прикладных программ “Диалог”. — М. : Радуга, 2003. — 1328 с.
9. Рудишин, С. Д. Стан екологічної освіти в практиці вищої школи зарубіжних країн [Текст] / С. Д. Рудишин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2008. — № 40. — С. 51–85.
10. Про концепцію екологічної освіти в Україні : рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 р. № 13/6–19 [Текст] // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2002. — № 7. — С. 3–23
11. Крисаченко, В. С. Сучасна екологічна освіта: світовий досвід та українські реалії [Текст] / В. С. Крисаченко // Філософія освіти XXI ст.: проблеми і перспективи : методол. семінар, 22 листопада 2000 р. [зб. наук. пр.] Вип. 3 / за заг. ред. В. Андрушенка. — К. : Знання, 2000. — С. 501–509.
12. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264–ХІІ [Текст] // ВВР. — 1991. — № 41. — Ст. 546.
13. Амосов, О. Ю. Безперервна освіта як основа формування компетенцій державного службовця [Текст] / О. Ю. Амосов // Управління розвитком : зб. наук. пр. — 2012. — № 8 (129). — С. 48–49.
14. База знаній “Екологія АПК” [Електронний ресурс] Всеросійський науково-дослідницький інститут інформатизації агрономії і екології. — URL : <http://www.agroecoinfo.narod.ru/html/russian/mainEco.html>.
15. Тібекін, Я. О. Безперервна екологічна освіта як основа раціонального природокористування / Я. О. Тібекін // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. — 2012. — № 221 [Електронний ресурс] Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. — URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2012_221/html/24.html.

*Рекомендовано до друку кафедрою економіки підприємства
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
(протокол № 5 від 27 листопада 2012 року)*

Надійшла до редакції 21.12.2012

Керничная А. Е. Экологическое образование государственных служащих как элемент комплексного механизма государственного управления в экологической сфере

Раскрыто понятие экологического образования, рассмотрен опыт иностранных государств в процессе повышения качества профессионального экологического образования. Указаны главные недостатки существующей системы подготовки кадров государственного управления в экологической сфере. Предложены направления повышения качества экологического образования должностных лиц государственного управления.

Ключевые слова: экологическое образование, государственное управление, государственные служащие, экологическая подготовка.

Kernychna, A. E. The Environmental Education of Civil Servants as the Part of the Complex Mechanism of Public Administration in the Environmental Sphere

The notion of the environmental education has been revealed in the article. The foreign experience in the process of improving the quality of the professional environmental education has been considered. The major disadvantages of the current system of training the staff of public administration in the environmental sphere have been specified. The basic trends of improving the quality of the environmental education of public administration officials have been proposed.

Keywords: *environmental education, public administration, civil servants, ecological training.*

